

derkenar

ANTAGONİZMADAN- AGONİZMAYA: RADİKAL DEMOKRASİ

ANTOGONISM TO AGONISM: RADICAL DEMOCRACY

HAMZA BAHADIR ESER* • ÖMER TAYLAN**

ABSTRACT

The democratic ideal has undergone various changes and come to its current state. For a long time, the democratic model of Ancient Greek has been abandoned; and the demands of masses became a current issue after industrialization, urbanization, individuation processes. These demands have been uttered with political participation. Because of some practical difficulties like high population, complexity political processes, management activities requiring expertise, etc., the representative model was developed. This model was applied for a short time following the changing society and its demands, and the model became insufficient in some subjects like representation problem, constructing a pluralistic structure, etc. So, new alternative ways became a current issue. In this context, when considered from a deliberative model and its criticism, the radical model which offers a different method which will be the main subject of this study. In this study, the crisis of the representative democracy will be examined under deliberative, radical democracy titles and agonism, antagonism concepts.

Keywords: Liberal Democracy, Deliberative Democracy, Radical Democracy, Agonism, Antagonism.

Öz

Demokrasi ideali bilinen ilk uygulamasından bu yana çeşitli değişiklikler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Antik Yunan'daki doğrudan demokrasi modeli, uzunca bir süre terk edilmiş, sanayileşme, kentleşme ve bireyselleşme (cemiyet haline gelerek özgürleşme) süreçleri neticesinde kitlelerin siyasal sisteme yönelik talepleri gündeme gelmiştir. Bu talepler siyasal katılım yolu ile dile getirilmiş, kalabalık nüfus, karmaşık siyasal süreçler, uzmanlık gerektiren yönetme faaliyetleri gibi birtakım pratik zorunluluklardan ötürü ortaya temsili model çıkmıştır. Bir müddet çalışan model, değişen toplum ve talepleri doğrultusunda, başta temsil sorunu olmak üzere, çoğulcu bir yapıyı inşa etmede ve bir takım sorunları çözmeye yetersiz kalmış ve bu durum yeni alternatif arayışlarını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan müzakereci model ve onun eleştirisinden hareketle daha farklı bir yöntem öneren radikal model bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada temsili demokrasinin krizi, müzakereci demokrasi ve radikal demokrasi başlıkları, agonizm, antagonizm kavramsallaştırmaları etrafında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberal Demokrasi, Müzakereci Demokrasi, Radikal Demokrasi, Agonizm, Antagonizm.

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

** Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Giriş

Antik Yunan'daki uygulamalardan sonra uzunca bir süre uygulama alanı bulamayan demokrasi fikri, Batı Avrupa'da, hızlı sanayileşme-kentleşmenin bir sonucu olarak, kitlelerin sisteme dâhil olma onu etkileme taleplerinin güçlü bir şekilde dillendirilmesi ile tekrar siyasal olanın konusu haline gelmiştir. Bununla birlikte hızlı artan nüfus, siyasal karar alma süreçlerinin nicelik ve nitelik olarak farklılaşması, buna paralel zaman mefhumunun yetersizliği gibi nedenlerden dolayı doğrudan demokrasi modeli pratik olarak uygulanabilir olmaktan çıkmış ve bu pratik zorunluluk yeni model arayışlarını doğurmuştur. Bu arayışlar neticesinde ortaya çıkan temsili model de bir müddet sonra değişen, gelişen dünyada bireylerin siyasal sistemden taleplerini karşılamada yetersiz hale gelmiş ve bu durum yeni alternatif arayışlarını gündeme getirmiştir.

Bu bağlamda, söz konusu yeni alternatif arayışlarının, anlam, kapsam ve işlevsel olarak neleri içerdiği konusu önem arz eden bir konudur. Günümüzde bu arayış, kendini "liberal demokrasinin krizi" (ki bu kriz özünde bir temsil edil(e)meme krizidir) ve bu kriz için çözüm sunan/üreten iki alternatif modelin tarif edilmesi şeklinde ortaya koymaktadır. Bu modellerin birbirlerinden ayrıldıkları temel nokta dünyayı ve dolayısı ile siyaseti okuma şekilleridir. Bu farklı bakış açıları modern ve post-modern politik paradigma olarak özetlemek mümkündür. Çalışmada bu iki paradigmadan beslenen iki temel öneri ele alınacaktır. Bunlardan ilki modernist bir açıklama çabası olan, Jürgen Habermas'ın temsil ettiği "müzakereci demokrasi" modelidir. Bu modelin en büyük dayanağı meşruluk olgusunu rasyonaliteye dayandırmasıdır. Bu modelin birçok handikabı olmakla birlikte en derin sorunsal farklılıkları homojenleştirmeye çalışması, bunun sonucu olarak hâkim üst değerler oluşturarak, içselleştirilmelerini sağlamaya yönelmesidir. Söz konusu temsil krizinin aşılmasına yönelik bir model olarak önerilen müzakereci demokrasi, bu eğiliminden ötürü temsil krizin aşılmasında yetersiz kaldığı gibi aksine bu durumu müzmin bir çıkmaza dönüştürmeye matuftur. İkinci model ise Chantal Mouffe'un öncülü olduğu ve liberal dünyanın çıkmazlarına makul cevapları olduğunu iddia eden "radikal/agonistik¹ demokrasi"

1 "Agon", Yunanca örgütlenmiş mücadele anlamına gelmektedir. Kavram felsefede Nietzsche, Arent ve Derrida, politik analizlerde ise, aralarında bir takım nüanslar olmakla beraber, Castoriadis ve Lefort, Foucault ve Carl Schmitt'in tarafından kullanılan bir kavramdır. Agon, genel olarak mücadele, çatışma, rekabet anlamlarının yanında temelde meydan okuma anlamına gelmektedir. Agon aynı zamanda politik rakipleri birbirine bağlayan ilişkiyi ifade eder. Kavram günümüzde siyaset bilimi literatüründe "agonistik" olarak kullanılmaktadır. Kavram, günümüzde birbirine meydan okumamın merkeze alındığı bir demokrasi (radikal) modelini nitelikleme için kullanılmaktadır. Meydan okuma, çoğul siyasal

modelidir. Bu model ise modern dünyanın “çözümlerine” karşılık post-modern bir alternatif ortaya koymakta, siyasal alanın merkezine çoğulculuğu ve heterojeniteyi yerleştirmektedir. Bu bağlamda radikal demokrasinin temel değerlendirme noktasını oluşturan “antagonizma”nın tanımlanması için Schmittyen felsefe referans alınmaktadır. Bu bakış açısının izlediği yol kısaca şu şekilde formüle edilebilir: “Schmitt ile birlikte Schmitt’e karşı düşünmek” veya “dost-düşman” dikotomisinden “hasım”a doğru bir vizyon belirlemek.” Bu değerlendirmeler çerçevesinde makalede radikal demokrasinin ana hatları belirtilerek, hali hazırdaki demokrasi tartışmaları içerisinde nasıl bir yerde durduğu ele alınmaya ve bu bağlamda mevcut demokratik modelin ihtiva ettiği sorunlara dair bakış açısı incelenmeye çalışılacaktır.

Müzakereci Demokrasi

Radikal demokrasi modelinin incelenmesine geçmeden önce, liberal demokrasinin² uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik bir öneri olarak dillendirilen müzakereci demokrasi³ modeline kısaca değinmek yerinde olacaktır. Berlin Duvarı’nın 1989 yılında yıkılması ile “Soğuk Savaş” nihayete ermişti. Bu gelişmenin ardından eski Doğu Bloğu ülkelerinde hızlı bir şekilde yapısal değişimler yaşandı. Bu ülkeler rejimlerini Liberal Demokrasi modeline benzeştirme çabası içine girdiler. Bu blok şeklindeki yeni eklemeler ile dünya üzerinde liberal demokratik paradigmanın “alan hâkimiyeti” tescillenmeye başladı. Bu hâkimiyeti teyit eden en bilindik görüş Fukuyama’nın meşhur “Tarihin Sonu Tezi”dir. Genel hatları ile bu görüş liberal demokrat paradigmanın dünya üzerinde rakipsiz kaldığını ve sosyalist blok karşısında tartışılmaz bir zafer kazanması hasebiyle yeni bir demokrasi arayışının gereksiz ve “neredeysse” liberal demokrasinin

kimliklerin yaşam önkoşulu olarak değerlendirilir. Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek Agonistik Siyaset*, (Çev. Murat Bozluolcay), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 11.

- 2 “Liberal demokrasi terimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı toplumlarında var olan siyasal kurumları ve bu kurumların varoluşlarını güvence altına alan hukuk kurallarını ve bu kurum ve kurullar içinde işlemekte olan siyasal süreci anlatmak üzere kullanılmaktadır. Bu anlamda liberal demokrasi; genel ve eşit oy ilkesini, düzenli aralıklarla yapılan gizli oy ve açık sayımlı seçimlerle siyasal iktidarın el değiştirebilmesini, halkın temsil edildiği kurumların (parlamento gibi) varlığını, hukukun üstünlüğünü (ve dolayısıyla yargı erkinin bağımsızlığını), düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğünü içermektedir.” Levent Köker, *Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye*, 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s.11.
- 3 Müzakereci demokrasinin çok sayıda farklı versiyonu/fraksiyonu vardır. Ancak bu çalışma kapsamında Jürgen Habermas’ın öncülü olduğu model esas alınarak incelenecektir. Farklı versiyonlarının detaylı bilgisi için bkz. Chantal Mouffe, *Demokratik Paradoks*, (Çev. A. Cevdet Aşkın), 1. Baskı, Epos Yayınları, Ankara, 2002b, s. 83-95; Chantal Mouffe, *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?*, *Social Research*, Vol. 66, No.3, 1999, ss. 746-754; E. Fuat Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi Geç Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, 1. Baskı, Alfa Kitabevi, İstanbul, 2000, ss.128-139.

insanların tüm demokratik taleplerini karşılamaya yetkin olduğunu savunur. Tüm bu olumlu intibama rağmen bir grup düşünür ise tam tersi bir bakış açısı ile liberal demokrasiyi, Soğuk Savaşın bitimiyle gelişen yeni siyasi çevreye sanıldığı kadar uyumlu çözümler içermediği iddiası ile eleştirmişlerdir (Keyman, 2000: 6; Kanatlı, 2014: 116). Hattı zatında 1980'lere gelindiğinde liberal demokrasiye ciddi eleştiriler getirilmeye ve bu model şiddetle eleştirilmeye başlanmıştı⁴. Bu eleştiriler temelde, özelleştirme, yerelleşme ve deregülasyona yönelik politikalar ile ulus-devletin yetki ve sorumluluk alanlarının kısıtlandığı üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Buna ek olarak liberal demokrasinin katılımı yaygınlaştıracak araçlardan yoksun olduğu ifade edilmekteydi. Seçimle iş başına gelen az sayıda (seçenlere nispetle) politikacının ve desteğini aldıkları baskı gruplarının çıkar algı ve tanımlarının, ekseriyetle temsil edildiği iddia olunan geniş halk kitlelerinin çıkar algısıyla örtüşmediği ve bu bağlamda demokratik bir temsil krizinin süregelmesi diğer bir eleştiri düzlemini oluşturmaktaydı. Bu eleştirilerin somut dayanağını siyasal katılımın ancak belirli aralıklar ile yapılan seçimlere indirgenmesi oluşturmaktaydı (Özalp, 2009: 2088).

Liberal Demokrasiye yöneltilen eleştirileri veri olarak alan J. Habermas ve C. Mouffe gibi post-Marksist düşünürler Liberal Demokrasinin krizlerini ve özelde temsil krizini aşacak yeni demokrasi modelleri önermişlerdir. Bu yeni önermelerin ortak noktasını verili düzenin yapısal bir değişime uğratılması teşkil eder. Bu doğrultuda J. Habermas "Müzakereci Demokrasi" modelini öne sürerken, C. Mouffe ise hem Liberal hem de Müzakereci Demokrasi modellerini kritik ederek, yeni bir alternatif; "Radikal Demokrasi" modelini inşa etmiştir (Kanatlı, 2014: 116-117). Söz konusu temsil krizinin aşılmasına yönelik bir model olarak önerilen müzakereci demokrasi, özünde farklılıkları türdeşleştirme riskini içinde barındırmakta ve bu yönüyle krizin aşılmasında yetersiz kaldığı gibi aksine onu derinleştirme potansiyeli taşımaktadır.

Erdoğan (2012: 40) müzakerenin sınırlarının genişliğinin ne olması gerektiği sorununa dikkat çeker. Ona göre kamusal alanın sınırlarının özel alanın sınırlarını ihlal edecek şekilde geniş anlaşılması durumunda, bütün

4 Liberal demokrasinin eleştirisi ve krizi için detaylı bilgi için bkz: Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox*, Verso Press, London, 2000, s. 36-60. Barry Holden, *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, (Çev. Hüseyin Bal), Liberte Yayınları, Ankara, 2007, s.133-138, 156-168; Gencay Şaylan, *Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi*, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 131-147; Carl Schmitt *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, (Çev. E. Emre Zeybekoğlu), 2. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, 2010, ss. 15-49; Köker, a.g.e., s. 130-131.

sivil alanının düzenlenmesi, bu alana müdahale edilmesi riski ortaya çıkar. Bu durum beraberinde, bireyin özel çıkar ve ilgilerinin marjinalleştirilmesi sonucunu doğurabilir. Bu ise hedeflenenin tam aksine, özgürlükler alanının daralması, her türlü farklı tercihin ise türdeşleşmeye zorlanması ile sonuçlanabilir.

Aslında, bu homojenleştirme eğiliminin temelinde, akli yanılmaz kabul eden ve onu her türlü ilişkinin temel motivasyonu olarak gören modernist-Aydınlanmacı paradigma yer almaktadır. Bu kabulün doğal bir sonucu, akıl aracılığıyla toplum ve dünyaya ilişkin açıklayıcı bilgiye ulaşabileceğidir. Bu bağlamda söz konusu rasyonel bilginin politik alanda ortaya çıkan sorunların çözümünde temel referans noktası olması gerektiği vurgulanır (Erdoğan, 2012: 40). Buradan hareketle müzakereci demokrasi doğası gereği⁵ tarafların duygularına yer vermeyen, önyargılardan uzak, akılcı hareket etmeyi merkeze almaktadır (Sanders, 1997: 1-2; Sitembölükbaşı, 2005: 156-157). Öyle ki Habermas meşruluğa ilişkin “rasyonel anlayış”⁶ ile bir araya getirilen bir idare biçiminin oluşturulmasını istikrarlı bir demokrasinin ön şartı olarak görür. Habermasçılar, demokratik karar alma süreçlerinin çıktılarının, tüm katılımcıların çıkarlarını eşit biçimde karşılayacak bir yol izlemesi (bunun için siyasal katılım ile akılcı sonuçlara ulaştıracak prosedürlerin oluşturulması) üzerine yoğunlaşmasının nedeni budur (Mouffe, 2002b: 99).

Müzakerenin özünde tarafların birbirlerinin görüşlerine ve fikirlerini konumlandıkları referanslara ilişkin bilgi düzeyinin artırılması vardır. Müzakerede bireyler tartışma konusunun tüm yönlerini ve daha önceden farkına varmadıkları karşıtlıkları keşfederler. Bu keşif faaliyeti, tarafların sadece çatışan tezlerinden haberdar oldukları bir durumu değil aynı zamanda birbirlerini ikna etmeye çalıştıkları bir süreci de ifade eder. Farklı görüş sahipleri tartışır, tartışma temelde tarafların birbirini kendi tezleri ile hemfikir olmaya veya ikna olmaya zorlama işidir. Bu bağlamda müzakere tutarsız ama kendi içinde rasyonel bir süreçtir. Ancak tartışma her zaman/mutlaka tarafların reddedemeyeceği bir son önerme, yargı ile neticelenmez (Manin,

5 Müzakereci demokrasi hakkında detaylı bir eleştiri için bkz. Mouffe, 1999, ss. 746-752.

6 “Habermasçılar, farklı yollardan da olsa demokrasinin amacını kamusal alanda rasyonel bir mutabakata varmak olarak tarif ediyor. Amaçları kimseyi dışlamadan “kamu yararı” konusunda bir konsensüse varmak. Çoğulcu olduklarını savunsalar da çoğulculuklarının meşruiyetinin yalnızca özel alanda hiçbir yapıcı yeri olmadığına şüphe yok. Onlara göre demokratik siyaset, tutkuların kamusal alandan kaldırılmasıyla gerçekleşebilir ve tabii ki bu da siyasal kimliklerin inşa sürecini neden anlamadıkları sorusuna cevap çok açık bir cevap veriyor.” Mouffe, 2015, s. 74. “Yaygın görüşe göre kamusal mekan, konsensüs yaratılmaya çalışan bir zemini oluşturuyor. Agonistik yaklaşımda ise kamusal alan, çatışan görüşlerin, herhangi bir nihai çözüme ulaşmaksızın çarpıştığı alana denk geliyor.” Mouffe, 2015, s. 112.

Stein ve Mansbridge, 1987: 352-353). Müzakereci demokrasi yanlıları “meşru” bir kararı herkesin iradesini temsil eden bir karar olarak tarif etmezler. Onlara göre meşruiyetin ölçüsü müzakereye herkesin katılabilesidir. Bu sebeple müzakere neticesine meşruluğunu kazandıran önceden inşa edilmiş iradelerin toplamı olması durumu değil, aksine tarafların iradesinin bu süreç içinde oluşmuş olmasıdır (Erdoğan, 2012: 30).

Müzakere neticesinde varıldığı varsayılan görüş birliğinin şu özellikleri taşınması beklenir; 1) Böylesi bir müzakereye katılım, eşitlik ve simetri esasını gözeterek olmalıdır. Katılımcıların her biri konuşma fiilini başlatma, tartışma başlatma, soru sorma, sorgulama noktasında eşit şansa sahip olmalıdır. 2) Katılımcıların tümünün, konuşmanın belirlenmiş konularını sorgulama hakları olmalıdır. 3) Katılımcıların tümünün diskur prosedürüne, uygulamasına yönelik tepkisel tartışmalar başlatma hakkı olmalıdır. Katılan her kişi ya da grubun tartışılan normdan etkilendiklerini makul bir şekilde göstermeleri kaydı ile tartışmanın gündemini ya da katılımcıların kimliklerini sınırlayan kurallar yoktur (Benhabib, 1996: 70).

Siyasal alanda taraflar kimi zaman egemen (çoğunluğun benimsediği) siyasal değerler manzumesini kabul ederek tartışılır ve genellikle “ikna” olurlar, ancak bu durum tartışmanın taraflarının söz konusu hâkim değerleri içselleştirmesine göre değişir. Daha öz bir ifade ile ikna olma durumu görecelidir. Ayrıca tartışmada kullanılan üslup ve yöntemde ikna olma hali üzerinde belirleyici olacaktır. Öyle ki taraflar kimi zaman güçlü argümanlar yerine analogiler kullanarak karşısındakini ikna etmeye çalışır. Bu durumda söylemin içeriğinin doğru ve mantıklı olmasından ziyade daha çok destek görüp görmemesi önemli olmaktadır. Bu destek figürü, argümanın doğruluğunu/yanlışlığını temel almamaktadır. Asıl belirleyici olan öge, argümanın güçlü ya da zayıf olmasıdır (Manin, Stein ve Mansbridge, 1987: 353). Erdoğan (2012: 30), müzakereci demokrasinin sözlü iletişimi esas aldığını vurguladıktan sonra sözlü olmayan düşünce ifade şekillerinin bu süreçte işlevsiz kalması sonucuna/riskine dikkat çeker. Mouffe (2002: 91) bu tarz bir yaklaşımın müzakereci demokrasi modelini uygulamaya ilişkin kısıtlamalara uğrattığı görüşündedir.

Müzakereci demokrasinin uzlaşma arayışı temelde toplumsal dayanışmayı tesis etmeyi hedefler ancak, bu durum kamusal alanda alınan kararların sayısını azaltır. Bu kısıtlılık insanların daha sonra yönelebilecekleri seçeneklerin sayısını sınırlar (Pennington, 2003: 732). Müzakereci demokrasi tarafların makul ve eğitilmiş olduğu ya da eşit eğitim alma imkânlarına sahip

oldukları ön kabulü ile hareket eder. Ayrıca tarafların bakış açılarını değiştirmeye hazır oldukları varsayılır. Oysa toplumlarda eğitim imkânının eşit dağıtılmamaktadır. Tartışmanın taraflarının ortaya koydukları ifadeler her zaman eşit derecede ikna edici olmayabilir. Toplumda kendini daha eğitilmiş ve politik konulara ilişkin daha donanımlı görenler, ikna olması gerekenin kendileri olmadığını iddia edebilirler. Bu düzlemde eğitilmiş olma ile söyleme hakkı arasında doğrusal bir ilişkinin kurulması, diğer bir ifade ile üst bir dil geliştirilmesi söz konusu olabilmektedir. Böyle bir sosyoloji içinde müzakerecinin, etkin katılımın sağlanmasına yönelik beklenen sonuçları, doğurması oldukça güç olacaktır. Bu bağlamda, olan müzakereci ziyade bir görüşe diğerlerinin razı olmaya zorlanmasıdır (Manin, Stein ve Mansbridge, 1987: 354).

Buna karşın yukarıda da işaret edildiği üzere eğitim seviyelerindeki farklılık (diğer bir ifade ile eğitim olanaklarına ulaşmada yaşanan eşitsizlikler) nedeniyle müzakerecinin tarafları arasında, önyargılı davranma ve duygusal karar verme eğilimi açısından bir fark/eşitsizlikte kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır (Sanders, 1997: 1-2; Sitembölükbaşı, 2005: 156-157).

Aslında, müzakereci demokrasi adı altında sürdürülen tartışmaların yoğunlaştığı noktalardan birisini de siyasi sorunların ahlaki bir doğası olduğu ve bu nedenle rasyonel bir yaklaşıma karşı hassas olduğudur. Böyle bir bakış açısına göre demokratik bir toplumun amacı, tarafsız bir bakış açısı ile herkesin çıkarına eşit yaklaşımı merkeze alan uygun müzakere prosedürlerinden geçerek rasyonel bir uzlaşma oluşturmaktır. Bu teze eleştirel yaklaşanlar ise demokrasinin altını oymakla suçlanmaktadır! (Mouffe, 2002a: 56).

Günümüzde müzakereci demokrasi taraflarının, ortak kabul edilen görüş/ses arayışına yönelik müzakere tanımları, dikkatleri etkili ve eşit koşullara sahip bir katılımın tesis edilmesinden uzaklaştırmaktadır. Ayrıca müzakereci demokrasi taraftarları siyasal haklarını (katılım) kullanamayanların bakış açılarını kamusal tartışma alanına dâhil etmeyi hedeflerler ancak onların müzakere vurguları bu çabanın altını oyar. Nasıl? Şöyle ki, müzakereye davetin kendine has bir takım ön kabul ya da kısıtları vardır. Bu bağlamda müzakere belli bir içeriğe sahip olarak tanımlanır; bu içerik ortak bir paydada birleşmeyi ve tarif edilmiş rasyonalitenin sınırlarında kalmayı önceler. Oysa toplumdaki insanların bir kısmı bu ortak payda tanımına ve “rasyonel” olana dâhil olmamayı tercih edebilirler. Bu yönü ile “anti demokratlar” tarafından benimsenen, uzmanlık, ılımlılık, toplumsal olana yönelim gibi, ortalama

(sıradan) vatandaşları karar alma süreçlerinin dışında bırakan kısıtlar “demokratlar” tarafından benimsenmiş gözükmemektedir (Sanders, 1997: 13).

Müzakere modeli, tarafların statü ve hiyerarşi basamaklarındaki farklı konumlarından ötürü, önem atfedilen tüm konuların etkili bir biçimde tartışılmasını sağlayamayabilir, zira ortak menfaat arayışı her zaman dominant olanın görüşlerinin yüceltilmesi, gerçekleştirilmesi ile kesişmeyebilir! (Sanders, 1997: 14). Bu sebeple müzakereci demokrasiye yöneltilen başat eleştirilerden biri de, elitist-oligarşik bir sınıf manipülasyonuna açık olma potansiyeli taşımasıdır (Erdoğan, 2012: 34).

Alternatif Bir Model: Radikal Demokrasi

Modern Demokrasiyi Yeniden Tanımlamak:

Liberal Demokrasinin Eleştirisi

Öncelikle liberal demokrasi, radikal demokrasinin⁷ önkoşulu olarak görülür. Bu görüşü moderniteye olan bağlılığın devamı olarak okumak mümkündür. Modernite, insanlık için önemli bir uğraktır. Bununla birlikte Aydınlanmanın öngördüğü evrensel açıklayıcılık iddiası ve bütünsellik vurgusu üzerine hemfikir olmak ise tartışmaya açık bir kabuldür. Tartışmanın başladığı nokta burasıdır. Zira modernitenin, gerçeğin, hakikatin ne olduğuna ve değerlere dair bir “postulatu çağrıştıran kesin ve güvenli tavrı”⁸, Mouffe için temel sorun alanını meydana getirmektedir. Mouffe’a göre, sorunun kritize ederek aşabilmenin “yolu liberal demokrasinin radikalleşmesinden ya da radikalleştirilmesinden geçmektedir” (Vergin, 2015: 320). Bu yönüyle radikal demokrasi önerisi liberal demokratik geleneğin bileşenleri arasında farklı bir terkip oluşturmayı amaçlar (Mouffe, 1994: 192). Laclau ve Mouffe, bireyin kendisini radikal demokrasi bağlamında konumlandırarak “hegemonik eklemlenmeler” kurmasının ön koşulu olarak demokrasinin olanaklarının “radikal heterojenliği” ile anlaşılmasının gerekliliğine işaret eder (Laclau ve

7 Bu bakış açısı ile radikal demokrasi, liberal demokrasiye bir alternatifi olarak değil, aksine liberal demokrasi içinde yeni bir alternatif olarak ortaya konmaktadır. Armağan Öztürk, “Radikal Demokrat Önerinin Eleştirisi”, *Cogito Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 43, 2005, s.84; Andrew Heywood, *Siyaset*, (4.Bölüm, Çev. Bekir Berat Özipek), 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 106.

8 “Taylor’a göre modernliğin yarattığı birinci “sıkıntı”, liberal teorinin temel ontolojik dayanaklarından olan, dokunulmaz ve vazgeçilmez tek hak ve özgürlüklerle donanmış soyut birey anlayışını ifade eden “bireysellik” fikrinin yerine, kişinin kendi çıkarlarını azamileştirme amacıyla belirlenen, bencillik anlamında “bireyciliğin” geçmesi ve bunun “atomize” bir toplumsal pratikle sonuçlanmasıdır. “Radikal demokrasi” bu sorununun aşılmasının yolunu demokrasinin derinleştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında gören bir anlayışı ifade etmektedir. Ancak bu anlayışın yekpare ve tutarlı bir bütünsellik taşıdığıının söylemek güçtür.” Detaylı bilgi için bkz. Köker, a.g.e., ss. 360-363.

Mouffe, 1992: 206). Bu yönü ile radikalleşme yeni “özne-kurumlar” gerektirir. Mouffe bu yeni “özne-kurumlar” olarak yeni toplumsal hareketleri işaret eder. Buradan hareketle Mouffe şunu dile getiriyor: “demokratik ve çoğulcu geleceği inşa etmenin aktörleri bu hareketler olmalıdır. Bu hareketler eşitlik için mücadele verirken ya da özgürlükler için örgütlenirken liberal demokrasiyi ileriye taşımakta ve radikal bir söylemin oluşması için iyi bir zemin teşkil etmektedir. Bireylerin kendi aralarında etrafında birleştikleri spesifik konu dışında hiçbir konsensüse varamamalarının ya da varmak istemeyişlerinin hiçbir önemi yoktur. Yoktur, çünkü Mouffe için önemli olan konsensüs değil, tartışmak ve demokratikleşmeye engel olana karşı koymak için bir araya gelmiş olmaktır, oluşturulan beraberliktir” (Vergin, 2014: 320-321).

Demokrasi toplumsal türdeşliği ve ortak hareketi, liberalizm ise çoğulculuğu, çeşitliliği ve bireyi merkeze koyar. Mouffe günümüz toplumlarında eşitlik ile türdeşlik üzerinden demokrasiyi tarif etmenin, farklılıkları yok sayma ve tek bir doğruyu herkese dayatma ile eş anlamlı olduğunu ifade eder. Ayrıca Mouffe, dünyanın değişmesi ile siyasal ve kamusal alana ilişkin taleplerin de değişerek çeşitlendiği, bunun demokrasinin yeniden tanımlanması gereğini ortaya çıkardığını vurgular. Bu yeni tanımlama sürecinin demokrasi ile liberalizm arasında var olan ayrışmayı nihayetlendirmeyeceğini, aksine bu gerilimin siyaset ve demokrasi için yaşamsal önemde olduğunu altını çizer. Mouffe bu ikilemi modern demokrasinin yaşamsal paradoksu olarak niteler. Mouffe liberalizmin hâkim değerlerinin ve çoğulculuğun korunmasının önemine işaret ederek (liberal demokrasi ile onun demokratikleştirilmesi bağlamında) bir “uzlaş” arayışı içinde olduğunu ortaya koymaktadır (Üstüner, 2007: 331). Burada Mouffe’nun temel çekincesi, gelişen koşullarda toplumlarda artarak ortaya çıkan farklı demokratik taleplerin karşılanması, kimliklerin tanınması için liberal perspektif ile çalışan kurumların gerekli ancak yetersiz kalmasıdır. Mouffe bu yetersizliğin ancak demokrasi standartlarının yükseltilmesi ile aşılabileceğini öngörür (Üstüner, 2007: 313). Daha açık bir ifade ile Mouffe, liberal demokrasiyi farklılıkları yeterince görünür kılmadığı ve bunlara ilişkin tanınma taleplerine yalnızca özel alan içinde yer verdiği iddiası ile eleştirir. Ona göre bu durum zaten var olan eşitsizliği azaltmadığı gibi devam da ettirecektir. Hâlbuki Mouffe’a göre farklı kimlik ve taleplerin sadece özel alanda değil, aynı zamanda siyasal/kamusal alanda da kendine yaşam alanı bulmasının olanaklı hale getirilmesi ileri bir demokrasi için zorunludur (Üstüner, 2007: 316). Bu bağlamda “grup/kimlik özcülüğü”, yani kimlik tercihlerinin yalnızca kendi kimliklerini öne

çıkarak, diğer kimlikleri dışlayan, baskılayan bir yol izlenmesine şiddetle karşı çıkılır (Üstüner, 2007: 332).

Mouffe, demokrasi teorisinde ana akım olarak nitelediği, akli bir konsensüsün mümkün olduğu iddiası taşıyan “müzakereci demokrasinin” eksik yönlerine dikkatleri çeker: Ona göre, baskıların, zulmün, zorbalığın olmayacağı, iyi düzenlenmiş bir toplum tasavvuru kandırmacasının altında, müzakereci demokrasi taraftarları, muhaliflerin hareket alanının kısıtlandığı bir durumu ideal durum olarak öne sürerler (Mouffe, 1995: 107-108). Böylelikle siyaseti kendi menfaatlerini gerçekleştirmek için, akli hareket eden bireylerin yer aldığı bir alana indirgemek ile antagonistik boyut ortadan kaldırılmaktadır. Böylelikle müzakereci demokrasi taraftarları, siyasete dahil olma sorununa, (amacı zıtlaşmayı, ihtilafı meşru gören, antagonizmi, agonizme dönüştürmeyi hedefleyen kurumları inşa etmek olan) çoğulcu bir demokratik çözüm bulabilme ihtimalini zorlaştırmakta, imkânsız hale getirmektedir (Mouffe, 1995: 108; Mouffe, 1999: 755). Mouffe, radikal demokrasi modelinde antagonizmanın ve farklılığın ileri demokrasiyi inşa eden ana bileşenler olduklarına, ortadan kaldırılmak bir yana, aksine yaşatılmalarının (olağan sayılmaları) zorunluluğuna işaret eder (Kanatlı, 2014: 117).

Mouffe, rasyonalite eksenli meşruluk anlayışını “derinlemesine hatalı” olarak değerlendirir (Mouffe, 2002b: 23). Ona göre çoğulcu bir demokrasinin ideali, kamusal alanda rasyonel bir konsensüse ulaşmak olmamalıdır. Zira böylesi bir konsensüsün de var olması mümkün değildir. Mouffe konsensüsün, kalıcı olma imkânı olmayan bir hegemonyanın “geçici bir sonucu”, diğer bir ifade ile bir istikrarlı olma hali olarak var olduğunu ve beraberinde bir dışlama biçimini zorladığını düşünmektedir (Mouffe, 2002b: 8). Bu sebeple Mouffe, politikanın amacının, mutabakata varma/uzlaşma olarak düşünmenin kavramsal olarak doğru olmadığını, aynı zamanda politik bir takım riskler içerdiğini ifade eder. Ona göre biz/onlar ayrımının olmadığı bir dünya ideali eksik “öncüllere” dayanmakta, rasyonel bir uzlaşmanın evrensel olarak inşa edilebileceğine yönelik beklenti demokrasiyi amacından uzaklaştırmaktadır (Mouffe, 2010a: 8). Schmitt’te, her uzlaşımın “dışlayıcı edimlere” dayandığına işaret ederek, herkesin üzerinde anlaştığı “rasyonel” bir uzlaşmanın imkânsızlığına işaret eder (Mouffe, 2010a: 19).

“Mouffe’ye göre asıl gerekli olan demokratik değerlerin bir hegemonyasının inşa edilmesidir. Bu inşa ise öncelikle demokratik pratiklerin çeşitlendirilmesini, “özne-konumları” çoğulluğunun (demokratik matris yoluyla meydana getirilmesine olanak sağlayacak şekilde) çeşitli toplumsal ilişkilerin

içinde yer alarak kurumlaştırılmasını gerekli kılar. Mouffe'ye göre böyle bir hegemonya asla tamamlanamaz. Zira bir toplumun tek bir demokratik mantık uyarınca yönetilmesi onun modelinde istenen bir şey değildir. Mouffe otorite, iktidar ilişkileri gibi olguların tümüyle sönmelenemeyeceğini ifade eder, önemli olan kendi içinde tamamen uzlaşmış, “şeffaf bir toplumun mitini” ortadan kaldırmaktır. Ona göre böyle bir ideal, fanteziden öte bir şey değildir ve (kuvvetle ihtimal) totalitarizme yol açacaktır. Mouffe'nin radikal ve çoğulcu demokrasi modeli/projesi, “şeffaf toplum mitinin” tersine çeşitliliği ve çatışmayı öngörür bunları siyasetin temel varlık sebebi olarak niteler (Mouffe, 1994: 193).

“Schmitt ile Birlikte Schmitt'e Karşı Düşünmek veya Dost-Düşman'dan Hasım'a Doğru Bir Vizyon Belirlemek.”

Mouffe, Schmitt'in, liberalizmin eksik noktalarını ortaya koyarak, ele alınması gereken konuların tanımlanmasını kolaylaştıran bir düşünür olduğu kanaatindedir. Böylelikle modern demokrasinin doğasını anlama kabiliyetinin artacağına işaret ederek yöntemini kısaca, “Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı düşünmek” olarak ifade eder⁹. Temel motivasyonu liberal demokrasiye Schmitt'in eleştirilerine karşı bağımsızlık kazandırmak için Schmitt'in kendi görüşlerinden yola çıkmaktır. Schmitt, öncelikle “dost/düşman” ilişkilerinin merkezi konumuna işaret ederek siyasetin, özellikle insanlar arasında var olan bir “husumet ögesi” ile ilişkili yönüne odaklanır. Mouffe Schmitt'in “dost/düşman” ayrımını çağdaş özcülüğe yönelik eleştirisi bağlamında yeniden formüle eder (Mouffe, 2010b: 14-15). Bu doğrultuda Mouffe, Schmitt'in, siyasal kimliklerin özünde bir çeşit biz ve onlar

9 Mouffe'nin Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı düşünmek olarak özetlediği sorunsala ilişkin açıklaması şu şekildedir: “Schmitt, liberalizmin demokrasiyle, demokrasinin de liberalizmle uyumsuz olduğu gerekçesiyle, liberal çoğulcu demokrasinin gerçekleştirilemez bir rejim biçimi olduğunda net olsa da benim yaklaşımım, siyasal boyutu yeniden devreye sokarak, çoğulcu demokrasiyi nasıl anlamlandırabileceğimiz sorusu etrafında şekilleniyor. “Schmitt'le Schmitt'e karşı” düşünmeye çalışmamın nedeni budur. Schmitt'e cevabım, antagonizma ile agonizma arasında bir ayrım gittiğim agonistik demokrasi modeli. Ne var ki antagonistik çatışma farklı şekiller alabilir. Tam anlamıyla antagonizma halinde, yani Schmittçi dost-düşman biçiminde kendilerini gösterebilirler. Siyasi birliğin yıkımına sebep olacak böylesi bir antagonizmaya, bir siyasal topluluk içerisinde yer olmayacağı konusunda tabii ki Schmitt'e hak veriyorum. Ancak bu antagonizma -benim “agonizma” adını verdiğim- başka bir şekilde de ifade bulabilir. Agonizma durumunda, bir dost-düşman ilişkisiyle değil, birbirlerinin taleplerinin meşruluğunu tanıyan muhaliflerle karşılaşıyoruz. Çatışmalarına rasyonel bir sonuç bulamayacaklarını bilseler de bu muhalifler, çatışmalarını düzenleyecek birtakım kuralları kabul ederler. Muhaliflerin arasında, çatışmalı konsensüs adını verebileceğimiz bir şey vardır. Bu agonistik mücadelenin, demokrasiyle sadece uyumlu olduğunu değil, çoğulcu bir demokratik siyasetin olmazsa olmazı olduğunu iddia ediyorum.” Mouffe, 2015, s. 157-158.

ayrımının ortaya çıkarabileceği “dost/düşman” ilişkisinden ibaret olduklarını savlayan tezini kendi modelinin merkezine oturtur (Mouffe, 2010a: 22). Schmitt demokrasiyi, “özdeşlik ve denklik” döngüsü içinde işleyen bir sistem olarak nitelerken, çoğulcu demokrasiyi ise uzlaştırılması mümkün olmayan ilkelerin “çelişkili bir bileşimidir” olarak tarif eder. Hattı zatında Schmitt çoğulculuğu demokrasinin tam olarak tesisi önünde bir engel olarak görür. Mouffe ise tam aksine, özdeşlik ile farklılık arasındaki gerilimin çoğulcu demokrasinin özünü oluşturarak onu modern siyasetin “kararlaştırılmazlık” niteliği ile uyumlu bir yönetim şekli haline getirdiği kanaatinde (Mouffe, 2010b: 198). Mouffe’ye göre çoğulcu demokrasinin özgünlüğü, tahakküm ve şiddetin sınırlanması ve mücadele edilmesine yönelik bir dizi kurumun oluşturulma kapasitesinden kaynaklanmaktadır (2010b: 217-218). Çoğulcu demokrasi içinde farklılıkların belirginleşmesi/parçalanma ile homojenleşme arasında devamlı bir gerilim vardır (Mouffe, 2010b: 224). Mouffe’un demokrasi tasavvurunda çoğulculuk fark ilkesine dayanır. Bu çoğulculuğun uzlaşısı ile ortadan kaldırılmasına karşı çıkılır. Çoğulculuk anlayışı siyasal alanın temel antagonizmalarının da kaynağını oluşturur. Dolayısıyla bu modelin özünü uzlaşma değil, çatışma, “farklılığın aynılaştırılmasından” ziyade “farklılığın” bir ilke olarak kabul edilmesi oluşturur. Bu bağlamda; Mouffe’a göre demokrasi doğasında yapısal olarak çatışmayı barındırır. Bu çatışmanın potansiyel tarafları siyaset alanına dâhil olanlarla dâhil ol(a)mayanlardır (Kanatlı, 2014: 127).

Mouffe kolektif kimliklerin inşasını, devamlı “onlar”ın ne olduğunun tarif edilmesi ile ancak tanımlanabilecek bir “biz”in oluşturulması çabası olarak görür. Bu, “onlar” ve “biz” arasındaki anlamlandırma, “dost/düşman” karşılaşmasının diğer bir ifade ile “antagonistik” bir ilişki türünün kaçınılmaz olduğu anlamına gelmez. Bununla birlikte bu karşılaşma/karşılıklı anlamlandırma, şartların ortaya çıkması durumunda kolaylıkla “dost/düşman” ilişkisine dönüşme potansiyeli taşır. Mouffe bu durumun “onlar”ın “bizim” kimliğimizin yerindeliğini sorgulayan ve varlığını tehdit eden bir “onlar” olarak algılanmasıyla” gerçekleşeceğini öngörmektedir (Mouffe, 2010a: 23; Mouffe, 2015: 65). Mouffe’ye göre, rasyonalite taraftarları için, dışlayıcılıktan uzak bir akılcı çözümün bulunması temel bir sorun alanı teşkil etmez. Zira Ona göre, ancak böyle bir arayış, “onlar” a mahkûm olmayan bir “biz”i inşa etmeyi mümkün kılabilir. Asıl sorun çoğulcu demokrasi ile uyumlu, bağdaşan bir “biz ve onlar” ayrımını tesis etmektir (Mouffe, 1995: 107; 1999: 754-755). Temel sorun, “biz”in inşasında “biz”i “onlar”a, “onlar”ı da “biz”e feda etmeden nasıl yol alınabileceğidir. Bu konu iki boyutludur. İlk olarak

siyasal toplum (kurallarına uydukları kendi siyasal toplulukları ile uyumlu), farklı değer, dil ve kültürlerden gelen topluluklardan oluşur. İkinci olarak bu farklılığa karşı olan kesimler ise ortaklığa vurgu yaparak çoğulculuğu ve farklılıklara saygıyı (farklılıkların var olabildiği, çoğulcu bir ortaklık arayışını) ötelere (Mouffe, 1992: 29-30).

Mouffe, söz konusu “biz/onlar” ilişkisinin, Schmitt açısından politik olarak nitelenebilmesi için, antagonistik bir “dost/düşman” ilişkisine dönüşmesi gerektiğinin farkındadır. Schmitt bu tür bir antagonist ilişkinin politik alan içinde hayat bulmasına karşıydı. Zira Mouffe, Schmitt’in, “antagonistik çoğulculuğun” siyasal alanın sıhhati ve yaşayabilmesine yönelik içerdiği risklere karşı ortaya koyduğu temkinli tavrı da yerinde bulmaktadır. Siyasal kimliklerin doğaları gereği, biz/onlar ayrımını içermeleri antagonizmanın ortaya çıkma riskini yapısal bir gerçeklik haline getirmektedir. Mouffe bu tespitten hareketle antagonizmanın hiç olmayacağı bir politik toplum hayalini bir “yanılsama” olarak niteler (Mouffe, 2010a: 24). Bu noktada siyasetsiz ve dolayısıyla antogonizmasız bir dünyanın olanaksız olduğu düşünülürken, temel soru çoğulcu bir demokratik düzenin nasıl kurulacağı ve daha da önemlisi nasıl yaşatılacağıdır. Mouffe bu soruya şu şekilde cevap vermektedir (Mouffe, 2010b: 17):

“Bu tür bir düzen ‘düşman’ ve ‘hasım’ arasındaki bir ayrıma dayanır. Bu ayrım, siyasal cemaat bağlamındaki karşıtın tahrip edilmesi gereken bir düşman olarak değil, ama varlığı meşru olan ve tahammül edilmesi gereken bir hasım olarak düşünülmesini gerektirir. Karşıt olanın fikirlerine karşı dövüşeceğiz, ancak onun fikirlerini savunma hakkını sorgulamayacağız. Burada ‘düşman’ kategorisi yok olmaz, ama yerinden edilir, düşman ancak, demokratik ‘oyunun kurallarını’ kabul etmeyenler ve dolayısıyla kendilerini siyasal cemaatten dışlayanlar bakımından geçerli bir kategoridir”. Aşağıdaki başlıkta bu bakış açısı tartışılacaktır.

Antagonizma’dan (Düşmanlar Arasındaki Mücadeleden) Agonizm’e (Muhalipler/Hasımlar Arasındaki Mücadeleye)

Agonistik çoğulculuk modeli, toplumdaki güç ilişkilerinden ve antagonizm ihtimalinin varlığından haberdar eden bir yaklaşımdır. Böyle bir bakış açısına göre demokratik kurumlar, kamusal alan içinde, rasyonel bir konsensüs oluşturmayı değil, aksine “antagonizm”in “agonizm”e dönüşmesi ihtimalinden hareketle, toplum içindeki düşmanlık potansiyelinin azaltılmasını hedeflerler. Mouffe, demokratik toplumlar içinde zıtlasma ve ihtilafların

tümü ile ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını (ayrıca kaldırılmaması gerektiğini de vurgulayarak) ancak bu durumunun düşmanlar arasındaki bir mücadeleye de (antagonizm) dönüşmemesi (hasım/siyasi rakip/muhalifler arasındaki bir mücadele yani agonizme dönüşmesini makul karşılayarak) gerektiğini ifade eder (Mouffe, 1999: 755; Mouffe, 2002a: 58; Mouffe, 2015: 27).

Mouffe, “biz”in inşasının kaçınılmaz olarak “onların” tarif edilmesini gerekli kıldığını vurgular (Mouffe, 1992: 30; Mouffe, 1995: 99) ve bu konumlandırmanın siyaset ile dayanışmacılık arasındaki ilişkiye yönelik önemli sonuçları olacağını öngörür. Mouffe bu dayanışmacı (solidarist) bakışın içine “agonist” bir bağlamın eklenmesini gerekli görür. Ona göre (ayrıca) çoğulcu demokrasiler içinde rakip, muhalif, karşıt kategorisi, “antagonizm”i “agonizm”e dönüştürmeyi hedeflemesi hasebiyle hayati bir pozisyona sahiptir (Mouffe, 1995: 99; Mouffe, 1999: 755).

Modern demokrasilerin ayrıcı özelliği, değerlerin çatışmasını meşru olarak tanıması ve bu çatışmanın otoriter bir düzen ile bastırılmasını reddetmesidir. Modern demokrasilerde muhalifler, yok edilmesi gereken “hasım” olarak görülmez (toplumu organik bir bütün olarak görerek kutsallaştıran bakış açıları dışarıda bırakılmak kaydı ile), aksine muhaliflik hali, hakları hiçbir şekilde sorgulanmayan, meşru bir pozisyonudur. Demokrasilerde “hasım” olmak değerlerin derecelendirilmesi, yarıştırılması ve anlaşılmasında anlaşmazlığa düşenleri ifade etmek için kullanılır. Hasımların değerlerini yarıştırmaları, onların liberal demokrasi altında inşa ettikleri “biz” bilincine olan bağlılıklarına engel değildir. Mouffe’ye göre, günümüzde “hasım” kategorisinin anlam değiştirerek varlığını sürdürmektedir. Bugün “hasım” kategorisine, demokrasinin kurucu değer (eşitlik, özgürlük) ve kurumlarını reddedenler girmektedir. Bu yeni sınıflamaya girenler demokrasilerin “biz” kavramı içinde değerlendirilmemektedirler (Mouffe, 1995: 107; Mouffe, 2002a: 58).

Mouffe, antagonizmaların ortaya çıkışını idrak edebilmek için, ilkin ‘kurucu dışsal’ rolünü ifa edecek “öteki”nin belirlenmesinin bir zorunluluk olduğunu anlamak gerektiğini vurgular. “Onlar”ın bir takım kısıtlara maruz bırakılmasıyla “biz”in inşa edildiği “kolektif özdeşlikler” mecrasında, “biz/onlar” konumlandırmasının bir “dost/düşman” konumlandırmasına dönüşmesi ihtimali güçlü bir olasılıktır. Söz konusu dönüşüm, yalnızca kendisinden farklı olarak düşünülen ötekinin, artık “kimliğimizi” tanımayan varlığımızın meşruiyetini sorgulayan olarak algılanmaya başlanması ortaya

çıkma (zaten) yüz tutmuştur. Mouffe'ye göre işte bu dönüşümün vuku bulması ile “dinsel, etnik, ulusal, ekonomik” ve benzeri şekillerde ortaya çıkan “biz/onlar” ilişkisi artık politik bir antagonizmanın vücut bulduğu mecra olur (Mouffe, 2010b: 15; Mouffe, 2015: 25).

Antagonizma özetle iki tarafın (hiçbir ortak yönleri olmayan) birbirlerine düşman oldukları “biz/onlar” ilişkisidir. Agonizm ise karşılıklı çatışan (anlaşmazlık yaşayan) toplumsal grupların, çatışmanın akılcı bir çözümü olamayacağını bildikleri halde, birbirlerinin meşruiyetini kabul ettikleri bir “biz/onlar” ilişkisidir. Bundan ötürü agonizmde, anlaşmazlığın tarafları “düşman” değildir, “hasım”dır. Tarafların karşılıklı meşruiyete dair bu kabulleri, birbirlerini ortak bir siyasal habitusa/düzene/sisteme ait olarak değerlendirdiklerini gösterir. Demokrasinin görevi antagonizmayı agonizme dönüştürmek yani anlaşmazlık yaşayan taraflar arasındaki ortak siyasal habitus algısını güçlendirmektir (Mouffe, 1995: 99; Mouffe, 2010a: 28). Mouffe'ye göre bu potansiyelinden ötürü, “hasım”, demokratik siyasetin güçlenmesi ve çoğullaşması için oldukça hayati bir kategoridir. Mouffe “husumet modeli”ni demokrasinin kurucu unsuru olarak görür. Ona göre, demokratik siyaset ancak bu model ile “antagonizma”yı “agonizm”e dönüştürebilir. Yine Mouffe, karşı fikirler için agonistik meşru siyasal ifade yollarının olması kaydıyla antagonistik anlaşmazlıkların/çatışmaların yaşanması ihtimalinin daha düşük olduğunu iddia eder. Ona göre “agonistik kanalların” kapalı olması halinde, muhalefetin radikalleşmesi ihtimali güçlenir (Mouffe, 2010a: 29). Mouffe bu durumun/riskin, husumet üstüne kurgulanmış her türlü cepheleşmenin reddedilerek, mutabakatı yücelten “diyalojik” bir bakışın benimsenmesini zorunlu kıldığı savına karşı çıkar. Bu duruşu destekleyen bir biçimde aranması gereken temel çözüm (Schmitt'in işaret ettiği üzere siyasal olanın kurucu ögesi) antagonistik boyutun siyasal alanın bütünlüğünü tümüyle tehlikeye sokmayacak şekilde nasıl var olabileceğidir. Mouffe, bu durumun “antagonizma” (diğer bir ifade ile düşmanlar arası ilişkiler) ve “agonizm” (yani hasımlar arası ilişkiler) kategorileri arasında bir ayırım yapılması ve siyasal alanda birbirini “meşru düşmanlar” olarak tanımlayan taraflar arasında üzerinde anlaşılmış sembolik bir alan oluşturacak diğer bir deyişle bir nevi “çatışmalı mutabakat” halinin varlığının kabul edilmesini gerektirdiğini ifade eder (Mouffe, 2010a: 64).

Bu ortak sembolik alan kabulü, “kolektif tutkulara” (konu müteakip başlıkta detaylandırılacaktır), kendilerini ifade edebilmeleri imkânının sağlanmasını gerektirir. Bu ifade kanalları bireylere demokrasi ile özdeşleşmeye

teşvik ederken, ilişkinin (muhalif bir) “düşman” yerine “hasım” olarak kurulmasını kolaylaştıracaktır. Radikal demokrasi, müzakereci modelden bu noktada ayrılır. Radikal demokraside rasyonel konsensüs arayışı yoktur. Bundan ötürü “tutkuları” demokratik alanda rahatlıkla dile getirilebilmelidir (Mouffe, 2002b: 107-108; Mouffe, 2015: 29, 159).

Burada önemle altının çizilmesi gereken husus “biz/onlar” karşıtlığı, “hasımlar” arasında vuku bulan politik bir zıtlaşma, çekişme olarak değil de, ahlaki bir referansla iyi ve kötü arasında yaşanan bir çekişme olarak düşünüldüğünde, muhalifin algılanışı “hasımdan”, “yok edilmesi” zaruret arz eden bir “düşman”a doğru değişir. Bu algı kayması doğal olarak bu çalışmada aranan agonistik tavrın yaşam damarlarının kesilmesine neden olacaktır (Mouffe, 2010a: 11-12). Daha açık bir ifade ile muhaliflerin, siyasetin değer skalası dışına çıkarılarak ahlaki olarak konumlandırılmaları, onların “hasım” olarak kabul edilmelerini imkânsızlaştırır. Zira kötü olarak kategorize edilen “onlar”la politik alana ilişkin tartışmalı herhangi bir soruna ilişkin “agonistik” bir tartışma ortamının tesis edilmesi olanaksızdır. Bu tavrın “kötü onlar”ın yani “düşman”ın yok edilmesi taleplerinin ana söylem haline getirmesi beklenebilir. Bu “kötüler” ahlaken de yozlaşmış oldukları ya da patolojik bir yapı arz ettikleri için (!), kendilerini tarif etmeleri, olumlu yanlarını ifade etmeleri dahi abesle iştigal olacaktır (Mouffe, 2010a: 89; Mouffe, 2015: 162). Bu önemli hatırlatma ışığında karşılıklı tarif etmelerin politik referanslara dayandırılmasının, tartışmanın siyasetin alanı içinde kalabilmesi açısından önemli bir ön şart olduğunu ifade etmek mümkündür.

Mouffe “hasım” kategorisini, arzuladığı çoğulcu demokrasinin kendine özgülüğünü tam anlamıyla idrak edebilmek için anlaşılması gereken anahtar kavram olarak niteler. Ona göre “hasım”lar arasındaki politik mücadele “çekişmecî çoğulculuk”u ifade eder (Mouffe, 2002b: 25). Zira Mouffe, “çekişmecî” bir politik yaklaşımın, günümüz çok sesli, çok dilli, çok etnisiteli, çok kültürlü toplumlarına ve onların ortaya çıkardığı karmaşık iktidar ilişkilerine müzakereci pratikten/modelden daha uygun olduğu görüşündedir (Mouffe, 2002b: 80, 110).

Dolayısıyla, politik/siyasal alan dini, etnik, ekonomik ve benzeri odaklı olabilecek her türlü “biz/onlar” ayrımının yapıldığı alanı ifade eder. Bu ayrımlaşma beraberinde siyasetin doğasını da meydana getiren bir konumlandırmadır. Siyaset ise siyasal alanda vuku bulan çatışmaların, kurumlar ve siyasi eylemler vasıtasıyla siyasal arenaya aktarımıdır. Mouffe’nun siyasal ile siyasete ilişkin yaptığı ayrımın özü; siyasal alanda ortaya çıkan

“antagonizmaların” siyaset sahnesine nasıl aktarıldığıdır (Mouffe, 2015: 14). Mouffe, “siyasal”ı, türlü toplumsal ilişkilerin ürettiği, bireylerin farklı biçimlerde karşılaştıkları antagonizma boyutu olarak niteler. “Siyaset” ise “siyasal” boyutun türevi olduğu için ekseriyetle birbiri ile çatışan/çelişen taleplere yönelik belirli bir durum oluşturmaya, bunun için bireylerin birlikte yaşayabilmesinin koşullarını tesise yönelik eylem, söylem ve kurumları ifade eder (Mouffe, 1999: 754-755; Mouffe, 2002b: 106; Mouffe, 2010a: 16; Mouffe, 2015: 23). Mouffe “siyasal” olana yönelik bu açıklamaları bağlamında liberal demokrasiyi ve daha özelinde müzakereci modeli siyasal alanda ortaya çıkan antagonizmaları uzlaştırarak (rasyonel bir süzgece tabi tutarak) siyasete taşımaya odaklandıkları için eleştirir. Ona göre asıl olması gereken; bu antagonizmaların uzlaştırılarak formlarını kaybetmeleri değil oldukları gibi (kendi özgün formları ile) siyasete taşımaktır (Kanatlı, 2014: 124). Siyaset bu antagonizmaları (uzlaşmaya-aynılaşmaya zorlamadan) agonistik ilişkilere dönüştürebildiği ölçüde işlevseldir (Kanatlı, 2014: 124, 132).

Siyasal alan yukarıda da ifade edildiği üzere, çatışma yani antagonizmanın alanıdır, bu alanda asıl olan karşılıklı serbest tartışma değil aksine tarafların kendi kararlarını oluşturmalarıdır (Mouffe, 2010a: 19). Siyaset, antagonizmalardan hareketle; “biz” ve “onlar”ın belirlendiği mecradır. Demokratik siyasetin insanlığa katkısı biz ve onlar karşıtlığını ortadan kaldırmak değil (Mouffe bunu imkânsız görür) bu ayrımı çoğulcu bir şekilde yapmak olacaktır (Mouffe, 1996: 754-755; Mouffe, 2002b: 106). Daha açık bir ifade ile biz/onlar (yani kimlikler) siyasette merkezi bir konumdadırlar, (tekrar emekte fayda var) demokratik siyasetin görevi bu antagonizmaları uzlaşma ile aşmak değil, demokratik karşı karşıya gelmeyi “dinamikleştirecek” bir biçimde onlara alan açmaktır (Mouffe, 1999: 752; Mouffe, 2010a: 12).

Kolektif Kimlikler ve Tutkular

“Agonistik (çekişmeci) demokrasi” modelinin temel vurgusu, farklı kimlik taleplerinin kamusal alanda yer alabilmesinin normal ve doğal algılanması gerektiği, diğer bir ifade ile farklılıkların siyasallaşmasının doğal ve normal olmasıdır (Erdem, 2011: 14). Radikal demokratik bir bakış açısı ile politik kimlikler, sosyal hareketler ile ilişkili, demokratik taleplere dayanan kolektif bir kimliklendirmeye dayanırlar. Bu sosyal hareketlere örnek olarak, işçi, kadın, etnik (ör. Amerika’da Afro-Amerikanlar, Latinler), çevreci hareketler örnek gösterilebilir (Mouffe, 1992: 31).

Çoğulculuğun agonistik dinamikleri, bireylerin kendilerini tanımlayabilecekleri demokratik kimliklerden mahrum bırakılmaları suretiyle engellenirse, siyasal arena, milliyetçi, dini veya etnik kimlik talepleri ile tartışmaya kapalı ahlaki değerlerin savunusu için hazır bir zemin haline gelir. Mouffe böylesi bir siyasal iklim içinde “muhalif” bir siyasi “rakip” olarak tahayyül edilmekten uzaklaşarak yok edilmesi gereken bir “düşman” olarak anlaşılır ki bu durum çoğulcu bir demokrasinin katıyetle kaçınması gereken bir durumdur (Mouffe, 1995: 107).

O halde der Mouffe; yeni bir politik teori (duyulan ihtiyaç üzerine) ile canlı bir demokratik yaşamın hayat koşullarını oluşturan tutkuların, kolektif kimliklerin, dayanışmanın ve paylaşılan değerlerin oynadığı rol daha iyi idrak edilecektir (Mouffe, 1995: 108). Radikal demokrasi yukarıda farklı şekillerde ifade edildiği üzere “fark” siyasetini ön plana çıkarır. Burada temel amaç temsilde yaşanan meşruiyet krizinin aşılmasının yollarının aranmasıdır. Bu arayış kolay değildir, zira “farkçı” kimlik siyasetinin sürdürülebilirliği üzerine düşünülmesi gereken ciddi bir sorundur (Öztürk, 2005: 84). Mouffe, bireylerin birbirini ikna etmesi yolu ile bir konsensüsün kurulabileceği düşüncesine şüphe ile yaklaşmaktaydı. Uzlaşma yerine önerdiği çekişme eylemi ile farklılıkların birbirlerini karşılıklı dönüştürmesiyle biz ve onlar arasındaki çelişkilerin aşılabileceğini düşünüyordu. Mouffe siyasetin momentumunun çatışmadan kaynaklandığını düşünür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, bu duruşun temel motivasyonunun siyasetin yöntemini karşılıklı yok etmekten çekişmeye, öznesini de “düşman”dan karşıta/muhalife kaydırmış olmasıdır. Böylelikle düşman nitelmesi siyasetten ötelenip yerine daha barışçıl bir alternatif önerilmektedir (Üstüner, 2007: 333).

Bu noktada Üstüner, Mouffe’un “tutku”ya yönelik vurgunun altını tam anlamıyla dolduramadığı kanaatindedir. Zira Mouffe “çekişmeci” tartışmanın taraflarının yani muhaliflerin birtakım “demokratik tutumlara” sahip olmalarını öngörmektedir. Mouffe’nin modelinde muhaliflerin birer “hasım” olmaları beklenmektedir. Üstüner, bu beklentinin karşılanmasının muhaliflerin kimliklerinin değişimini ve dönüşümünü öngördüğünü ifade eder. Ona göre bu durum “tutkular”ın siyasal mücadeleye tam anlamıyla yansımaları önlemektedir. Daha açık bir ifade ile Mouffe’un öne çıkardığı model “tutkuyu” ve “antagonizmayı” içermemektedir. Kimliklerin oluşumunda tutku ögesinin yer alması halinde antagonistik bir ilişkinin (öteki/onlar ile) ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Üstüner, böyle bir durumda kimliklerin dönüşmeyerek, oldukları gibi kalacaklarını ifade eder, zira kimliklerin

dönüşebilmesi onların “tutku” ögesinden taviz verdikleri anlamına gelecektir. Biz ve onlar arasındaki politik mücadelede kimlikler tutkularından sıyrılmadıkları zaman, birbirleri üstünde baskı kurma ve yok etmeye yönelirler. Bu pozisyondaki kimlikler Mouffe’ın “düşman” kategorisi bağlamında politik tartışmanın dışında bırakılmaktadır. Mouffe bu kimlikleri mücadele edilmesi gereken kimlikler olarak niteler ancak bu mücadelenin araçlarının ne olacağı konusunda kapalı bırakır (Üstüner, 2007: 334).

Mouffe, (her ikisinin de eksiklikleri olduğunu belirterek) kişinin toplum içindeki kimliğinin ne üzerine inşa edileceğine yönelik iki farklı teorinin varlığına işaret eder. Bunlardan ilki “komüniteryan” bakış açısıdır. Bu kamp, müstakil “ortak iyi” fikri etrafında organize edilen moral değerlerin paylaşımı ile kurulan bir toplumu savunur. Bu kampın karşısında ise, her bireyin kendi menfaatini, kendi tarif ettiği şekilde gerçekleştirmesine olanak sağlayacak bir “ortak iyi”nin mümkün olmadığını savunan “liberal” bakış açısı yer alır (Mouffe, 1992: 29; Mouffe, 1995: 99-100).

Komüniteryanlar temelde parçalanma, dağılma ile artan anomi olgusunu (liberal bakış açısına dayandırarak) eleştirirler. Mouffe önerdikleri çözümü kabul edilemez olarak niteler; liberallerin her farklı grubunun kendi özel çıkarları için rekabet edebilecekleri bir alan olarak tarif ettikleri siyasal alana karşın, komüniteryanlar, (Antik Yunan’da olduğu gibi) cumhuriyetçi vatandaşlık tarifini canlandırmak suretiyle siyasal davranışın içeriğinin belirlenmesini (sınırlandırılmasını) savunurlar. Liberaller ise bu kimlik tanımlanmasının (vatandaşlık: yasal statü ile kısıtlanan ve bireyin devlete karşı elinde tuttuğu hakları ifade eden) diğer bireysel kimlikler içinde sadece birini tarif ettiğini ve özel bir yerinin olmadığını iddia ederler. Buna karşın komüniteryanlar ise vatandaşlığın diğer tüm kimlikleri hükümsüz kıldığını iddia ederler. Mouffe bu bakış açısını, özetle bireyi vatandaşa “kurban ettiği” gerekçesiyle eleştirir (Mouffe, 1995: 100). Mouffe vatandaşlığı, özgürlük ve eşitliğin radikal demokratik bir bağlamda ele alınması üzerinden tanımlar, bu tanımlamanın merkezinde, “biz”i oluşturanların taleplerinin birbiri ile denk görülmesi yer alır. Bu denklik aynı zamanda demokratik denkliği ifade eder. Burada dikkat edilmesi gereken husus, böylesi bir denklik ilişkisinin, farklılıkları bertaraf etmemesidir. Bununla birlikte farklılıkların birbiri yerine ikame edilebileceğini düşünen iddia eden söylemler ise tolere edilmez. Radikal demokrasideki “biz”, homojen bir yapı (bileşenlerinin kimliklerini inkâr etmez) arz etmez. Denklik prensibi ile ortaya konan toplum tipi,

çoğulculuğu ve farklılıkları ortadan kaldırmadığı gibi, benlikler arasındaki çeşitliği de korur (Mouffe, 1992: 31-32).

Radikal demokrasinin vatandaşlığa bakış açısı, liberal ve komüniteryan bakış açılarından farklıdır. Vatandaşlık ne liberal gelenekte olduğu gibi diğer kimliklerden sadece birini ne de komüniteryan gelenekte olduğu gibi diğer tüm kimlikleri domine eden bir kimliği ifade eder. Radikal demokrasi de belirli bağlılıklar ihtiva eden çoğulculuğa ve bireysel özgürlüğe saygı vurgusu öne çıkar. Radikal demokrasi, bireyin yaşamının her alanında eşitlik ve özgürlüğe aynı anda referans vermesinin imkânını arar. Bireyin yaşamında hiçbir alan bu arayışlardan ve üstünlük sağlamaya yönelik mücadeleden muaf değildir. Özel alan ile kamusal alan arasındaki mesafe, birey ile vatandaş arasındaki mesafenin korunmasını ifade eder, ancak bu alanlar tamamen ayrıktır; her durum özel ile kamusal olanın bir karşılaşmasını ifade eder. Çünkü özel alana ilişkin her girişim vatandaşlık tarafından tayin edilen prensiplerden bağımsız, muaf değildir. Zira arzular, tercihler ve kararlar, her bireyin kendi sorumluluğunda olmaları nedeni ile mahremdir. Ancak bu arzu, tercih ve kararların sonuçları kamusaldır. Bu sonuçlar vatandaşlığın gereklerini karşılamak zorundadır. Birey ve vatandaş sıfatıyla kimlikler korunmuştur, hiç biri diğerine feda edilemez, bu kimlikler birlikte, hiçbir barışıklık/uyum (aralarında) olmaksızın sürekli bir gerilim içinde varlıklarını sürdürürler. Fakat özgürlük ile eşitlik arasındaki açık gerilim modern çoğulcu demokrasilerin kurucu öğesidir. Bu öğelerden herhangi birisinin çözülmesi çoğulcu demokrasinin yıkımına neden olacaktır (Mouffe, 1992: 32).

Burada temel sorun, farklı değerlere, dillere, kültürlere sahip toplulukların siyasal toplumla ahenginin çoğulcu bir demokraside nasıl sağlanacağı meselesidir? Daha açık bir ifade ile sorun, farklı bireyselliklere, çeşitliliğe, çoğulculuğa saygılı bir toplulukçuluğun nasıl sağlanacağı sorunudur. Mesele hem birey hem de vatandaş olarak tanınma, kabul edilme meselesidir (Mouffe, 1995: 100). Mouffe yurttaşlığın, çok çeşitli biçimler alabileceğini, böyle bir çeşitliliğin, demokrasi için ontolojik bir öneme sahip olduğu kanaatinde. Bu çeşitliliğin çatışma meydana getirmesi kaçınılmazdır. Farklı bireyselliklerin birbirleri ile çatışmaksızın birlikte var olabilmeleri oldukça zordur. Burada asıl olan bu çatışmanın, “düşmanlar” arasında değil, “hasımlar” arasında ortaya çıkmasının koşullarının oluşturulmasıdır. Bunun için öncelikle politika yapan tüm paydaşların, ötekinin konumunu aynı bir yarışmadaki rakibi gibi meşru kabul etmeleri gerekir (Mouffe, 2002b: 80).

Mouffe, popülist politikalar güden sağ kanattaki partilerin başarısının arkasındaki temel faktörün merkez siyaset ile verili düzene ilişkin alternatif talepler arasındaki boşluktan kaynaklandığını ifade eder. İnsanların sistemden taleplerinin, (merkezde bir konsensüs oluşumunun merkez partiler tarafından yüceltilmesi ile) karşılanmaması, bu taleplere ilişkin tutkuların, kendilerine çeşitli otonom özerklik yanlısı köktenci hareketler veyahut tartışmaya kapalı ahlaki değerlerde ısrar gibi alternatif çıkış yolları araması sonucunu doğurmaktadır. Eğer bir toplumda demokratik siyasal kimliklerin çeşitliliği ile gerçekten yüzleşen dinamik bir demokratik kültür yoksa burada kimlik siyaseti kendine zemin bulur. Bu durum demokratik süreçler tarafından önlenemeyen, ırkçı, dini, etnik kimliklendirmelerin ortaya çıkardığı “antagonizmler”i kaçınılmaz kılar (Mouffe, 2002a: 55-56). Mouffe, siyasal söylemin rağbet görmediği, onun yerine ahlaki hatta ahlakçı bir sorun çözme metodunun (ki bu metot hukuk olarak tarif edilir) yaygınlık kazanmasına yönelik bir takım eleştiriler getirir. Siyasetin, ahlakın ve hukukun yer değiştirmesinin bir takım zararlı etkileri olabileceğini dile getirir (Mouffe, 2002a: 56).

Demokrasinin değerleri üzerine inşa edilen konsensüs ile bu değerlerin anlaşılması üzerine ortaya çıkan dissensus arasındaki gerginlik, çoğulcu demokrasilerin agonistik dinamiklerinin ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. Bundan ötürü demokrasinin var olabilmesi, onun açıkça farklılaşmış pozisyonlar ile gerçek alternatifler arasında oluşturulmuş ortak politik kimlikleri mümkün kılmasına endekslidir. Liberal demokrasinin vatandaşlarının “biz” algısı, liberal demokrasinin kurucu değerlerine yönelik beslenen ortak sadakat üzerine inşa edilmiştir. Ancak Mouffe, bir toplumda ayrıca bu “kurucu” değerleri eleştiren ve bu eleştiriye açıkça ifade eden, sergileyen ortak kimlikleri mümkün kılan bir alanında yer alması gerektiğini ifade eder (Mouffe, 1995: 107; Mouffe, 1999: 756).

Gerçi “hasım” kategorisi, “antagonizmayı” tümüyle ortadan kaldırmaz. Hasım hattı zatında “düşmandır”, ancak, bu “düşman” liberal demokrasinin temel politik etiğini, özgürlük ve eşitlik üzerine inşa edilmiş zemini paylaşır. Bu yönüyle bu düşman “meşru bir düşmandır”. Peki “meşru düşmanlık” ya da “hasımlık” nereden kaynaklanmaktadır? Anlaşmazlık o ilkelerin anlamı ve uygulanışı konusuna ilişkindir. Mouffe böylesi bir anlaşmazlığın müzakere ve rasyonel tartışma yöntemleri ile çözülemeyeceği kanaatini taşır. Bu durum “hasım”ların kesinlikle anlaşamayacağı şeklinde de anlaşılmalıdır, lakin bu ihtimal “antagonizmanın” tamamıyla ortadan kalkabileceğinin de kanıtı sayılmamalıdır. Zira “hasımın” görüşlerini kabul etmek kişinin politik

kimliğinde yapısal/radikal bir değişiklik meydana getirir. Bu değişim (Mouffe’ni şiddetle karşı çıktığı) rasyonel iknadan daha çok “yön değiştirmedir”. Politik olana ilişkin uzlaşmalar elbette mümkündür ve gereklidir. Ancak bu uzlaşmalar süre giden bir çatışma esnasında geçici ara/molalardan öte değildir (Mouffe, 2002b: 107). Bununla beraber Mouffe çoğulcu demokrasinin asgari bir konsensüsü gerektirdiği ve “etik-politik ilkeleri” inşa eden değerlere bağlı olunması hususunun altını çizenler ile aynı görüşte olduğunu ifade etmekten de geri durmaz. Bununla birlikte Mouffe, söz konusu “etik-politik ilkeler”e ilişkin birbiriyle çatışan farklı yorumların doğal olarak ortaya çıkacağı uzlaşmanın/ konsensüsün de “çatışmalı konsensüs” olacağına ayrıca işaret eder (Mouffe, 1999: 756; Mouffe, 2002b: 108; Mouffe, 2015: 28).

Mouffe’un çoğulculuktan anladığı, liberalizmin ortaya koyduğu çoğulculuk olgusundan farklıdır Zira Mouffe kendi modelinde liberal demokrasi içinde, kamusal, siyasal ve sosyal alana girişine izin verilmeyen farklı kimliklerin “eşdeğerlilik”¹⁰ ya da diğer bir ifade ile eşitlik ilkesine göre alan edinmelerinin yollarına işaret etmiştir (Üstüner, 2007: 332).

Chantal Mouffe, yine özgürlük, eşitlik gibi değerler arasında bir derecelendirmenin mümkün olmayacağı görüşündedir. Zira Mouffe, bu değerlerin çarpıştığı bir ortamda toplumsal dayanışmanın tesisinin zor olacağını, bu değerlerden birisinin diğerine gerçek doğru veya rasyonel olarak üstün gelmesinin pek olası olmadığını vurgular. Bu üstün gelme yarışı, çoğulcu demokrasilerin çözüm bulması gereken temel (siyasal mücadelenin temel) sorunudur (Mouffe, 1992: 30; Mouffe, 1995: 106). Özetle denilebilir ki: Mouffe modelinde liberal-demokrasinin etik-siyasal temeli üzerinde anlaşmış, antagonizmayı agonizmaya çevirme yetisine sahip bu bağlamda “ötekini”sini düşman değil “muarız/hasım” olarak gören bir “demokrasi kültürü” veya “demokratik tavır” ortaya koymaya çalışmıştır (Mouffe, 1999: 755; Üstüner, 2007: 323).

Sonuç

Modernitenin temel savı, soyut bir evrenselcilik üzerinden toplumsal olana ilişkin ne varsa onu açıklamaya daha doğru bir ifade ile belirlemeye muktedir olmasıdır. Bu paradigma kaçınılmaz olarak (vulgar bir) indirgemecilik ile yoluna devam etmekte ve bu indirgemeci doğası gereği toplumsal

10 “Eşdeğerlilik, emekçiler taleplerini tanımlarken siyahların, göçmenlerin, feministlerin taleplerini de göz önünde bulunduracaklardır. Feministlerin, bu durumda, taleplerini sadece cinsiyet meseleleri üzerine kurmamaları, demokratik mücadeleler arasında geniş bir eşdeğerlilikler zinciri yaratarak başka grupların da taleplerini hesaba katmaları gerekir.” Kapsamlı bilgi için bkz. Mouffe, 2015, s. 153.

olanı yani insana dair her şeyi basite indirgeme ve genelleştirme eğilimi sergilemektedir. Bu genellemeler günümüzde en bilinen hali ile kategorileştirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorulması gereken belki de en temel soru, insanın herhangi bir kategoriye dâhil edilebilecek kadar basit, öngörülebilir, anlaşılabilir ve yönlendirilebilir(!) ya da inşa edilebilir (!) bir varlık olup olmadığıdır. Aslında bu soruyu akıllara getiren, (homojen ya da) kendi içinde anlaşmış, bütünleşmiş, farklılıklarını aynılaştırmış/türdeşleştirmiş bir toplum tasavvurunun ya da gerekliliğinin sorgulanması durumudur. Müzakereci demokrasi temelde akli süreçler ile böylesi bir toplumun inşa edilebileceğini modernist paradigma içinde kalarak ve ona eklenerek savlar. Buna karşın radikal demokrasi modeli bu durumun bir gereklilik olmadığı gibi mümkün de olmadığı iddiasındadır.

Müzakereci demokrasi modelin sahip olduğu en önemli enstrümanlardan biri “rasyonellik”tir. Bu rasyonelitenin, müzakere süreci içerisinde ortaya çıkacağı iddia edilir. Müzakerede önemli olan tarafların birbirini ikna etmesidir. Ancak tartışmanın ana damarı olan “ikna süreci” mutlak değil göreceli bir anlaşmaya işaret etmektedir. Çünkü bu göreceliğin ölçütünü, söylemin doğru ve mantıklı olması değil, destek görüp görmemesi oluşturmaktadır. Bu ise homojenliğin yani konsensüsün derin izlerini içinde barındırmaktadır. Buna karşın, radikal demokrasinin en temel mekanizması, radikal heterojenliği yani çatışmayı meşrulaştırması ve idame etmeye çalışmasıdır. Çünkü radikal demokrasiye göre, farklılıkların aynılaştırılması, esasında demokrasinin olmaması demektir. Başka bir ifadeyle müzakereci demokrasi tarafları, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için uzlaşma adı altında agonistik boyutu yok saymaktadır. Böylesi bir durum “rasyonel konsensüse” dâhil olmayanları otomatikken dışlamaktadır. Ancak radikal demokrasi böyle bir duruma mahal vermemek adına, liberal demokrasinin repertuarından istifade ederek, yeni bir demokrasi anlayışı sunmakta yani agonistik var olmayı demokrasinin olmazsa olmazı kabul etmektedir. Bu var olma aynı zamanda siyasetin tanımını, alanını ve işlevini içinde barındırmaktadır.

Radikal demokrasi modeli siyasetle ilgili temel vurgusunu, Schmittyen felsefe (dost/düşman) referans alarak yapmaktadır. Ancak bir fark gözetilerek. Schmittyen felsefede çoğulcu demokrasi benimsenmezken, Mouffe’ın anlayışında ise farklılıkların idamesi ve garantisi için çoğulcu demokrasi öz olarak kabul edilir. Bu bakımdan radikal demokrasi modelinde siyasetin aslı görevi antagonizmanın, agonizmaya dönüşmesi olarak formüle edilmektedir. Ancak böyle bir siyasal iklimde farklılıklar kendini ifade edebilecektir.

Sonuç olarak bu farklı tercihlere, kendilerini ifade etme imkanı tanınmaması durumunda diğer bir ifadeyle demokratik değerlere bağlı kalmak kaydı ile tarafların (agonizm çerçevesinde) mücadele imkanının tesis edilmemesi halinde, muhalifler doğaları gereği zaten taşıya geldikleri antagonist potansiyeli ortaya koyabilirler. Bu ortaya koymanın siyaset dışı alternatif kanallara kayması, siyasal toplum açısından ciddi riskleri içinde barındırır. Demokratik sistemin sürdürülebilirliği açısından, politik muhaliflere çekişmeci ve (pek tabii) çoğulcu bir siyasal iklim çerçevesinde siyaset olanağı tanınması hayati bir zorunluluk arz etmektedir. Gerçekten var olan, elle tutulur alternatifler üzerinden siyaset yapma imkânının kısıtlanması tüm sistemi çıkmaza götürecek bir antagonizm ile sonuçlanabilir ki (günümüzde ortaya çıkan) demokrasi karşıtı köktenci hareketler, bu riskin gayet sahici olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- BENHABIB, Seyla (1996). "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy" Seyla Benhabib (ed.), İçinde, *Democracy and Difference Contesting the Boundaries of the Political*, Princeton University Press, New Jersey, ss. 67-94.
- ERDEM, Burcu Kaya (2011). "Radikal Demokrasi Kuramı Bağlamında Yeni Medyanın Geleceği: 'Wikileaks Örneği'", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayı: 40, ss. 5-24.
- ERDOĞAN, Mustafa (2012). "Müzakereci Demokrasi ve Sınırları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10. Yıl'a Armağan, Yıl: 11, Sayı: 22, Güz, ss. 25-43.
- HEYWOOD (Andrew 2013). *Siyaset*, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- HOLDEN, Barry (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, (Çev. Hüseyin Bal), Liberte Yayınları, Ankara.
- KANATLI, Mehmet (2014). "Chantal Mouffe'un Radikal Demokrasi Projesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Tesam Akademi Dergisi*, Temmuz, 1 (2). 115-135.
- KEYMAN, E. Fuat (2000). *Türkiye ve Radikal Demokrasi Geç Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, 1. Baskı, Alfa Kitabevi, İstanbul.
- KÖKER, Levent (2008). *Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye*, 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara.
- KÖKER, Levent (2012). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- LACLAU, Ernesto ve MOUFFE Chantal (1992). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, (Çev. Ahmet Kardan, Doğan Şahiner), 1. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul.
- MANIN Bernard, STEIN Elly ve MANSBRIDGE Jane (1987). "On Legitimacy and Political Deliberation", *Political Theory*, Vol. 15, No. 3 (Aug.), pp. 338-368.
- MOUFFE, Chantal (1992). "Citizenship and Political Identity", *October*, Vol. 61, The MIT Press, Summer, pp. 28-32.

- MOUFFE, Chantal (1994). "Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?", *Modernite Versus Postmodernite*, Mehmet Küçük, (Der.), (İçinde), (Çev. Mehmet Küçük), 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, ss. 182-196.
- MOUFFE, Chantal (1995). "Politics, Democratic Action and Solidarity", *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 29 Aug, 2008 (38: 1-2), ss.99-108.
- MOUFFE, Chantal (1999). Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?, *Social Research*, Vol.66, No.3, ss. 746-754.
- MOUFFE, Chantal (2000). *The Democratic Paradox*, Verso Press, London.
- MOUFFE, Chantal (2002a). "Which Public Sphere for a Democratic Society?", *A Journal of Social and Political Theory*, No. 99, Intellectuals, Justice and Democracy (June), pp. 55-65.
- MOUFFE, Chantal (2002b). *Demokratik Paradoks*, (Çev. A. Cevdet Aşkın), 1. Baskı, Epos Yayınları, Ankara.
- MOUFFE, Chantal (2009). *Demokratik Paradoks*, (Çev. A. Cevdet Aşkın), 2. Baskı, Epos Yayınları, Ankara.
- MOUFFE, Chantal (2010a). *Siyasal Üzerine*, (Çev. Mehmet Ratıp), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MOUFFE, Chantal (2010b). *Siyasetin Dönüşü*, (Çev. Fahri Bakırcı, Ali Çolak), 1. Baskı, Epos Yayınları, Ankara.
- MOUFFE, Chantal (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek Agonistik Siyaset*, (Çev. Murat Bozluolcay), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZALP (Ahmet 2009). "Liberal Demokrasinin Derinleştirilmesi Gereği ve Müzakereci Demokrasi" *Uluslararası Davraz Kongresi Süleyman Demirel Üniversitesi*, 24-27 Eylül, ss. 2087-2096.
- ÖZTÜRK, Armağan (2005). "Radikal Demokrat Önerinin Eleştirisi", *Cogito Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 43, ss. 61-88.
- PENNINGTON, Mark (2003). "Hayekian Political Economy and the Limits of Deliberative Democracy", *Political Studies*, 51/4, ss. 722-739.
- SANDERS, Lynn M. (1997). "Aganist Deliberation", *Political Theory*, v.25, n.3, p. 347 (30), ss.1-17.
- SCHMITT Carl (2010). *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu) 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2005). "Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi", *Akdeniz İİBF Dergisi*, (10), ss. 139-162.
- ŞAYLAN, Gencay (1998). *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay (2008). *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi*, 1.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜNER, Fahriye (2007). "Radikal Demokrasi: 'Liberalizm mi, Demokrasi mi? Evet, Lütfen!'", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34 (Aralık), ss. 313-336.
- VERGİN, Nur (2015). *Siyasetin Sosyolojisi, Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, 8. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.

